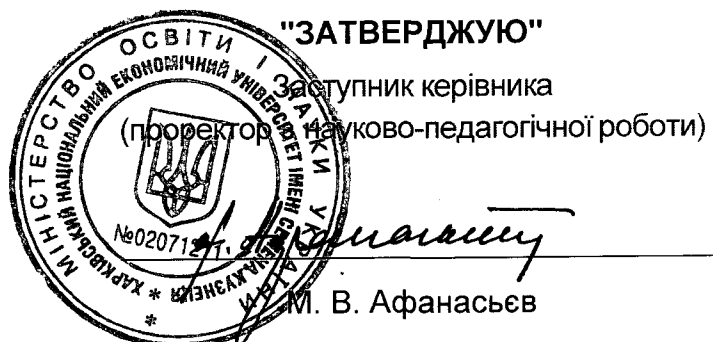

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ГЕОПОЛІТИКА

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань	06 «Журналістика»
Спеціальність	061 «Журналістика»
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	Медіа-комунікації, Реклама і зв'язки з громадськістю,

Вид дисципліни	базова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Завідувач кафедри філософії
та політології

Кузь О. М.

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри філософії та політології
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробник(-и):

Кузь О. М., д. філ. н., проф. кафедри філософії та політології,
Коротков Д. С., к. політ.н., доц. кафедри філософії та політології

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: навчальна дисципліна «Геополітика» є важливою ланкою у циклі соціально-гуманітарної підготовки студентів. Геополітика є однією з найважливіших наукових дисциплін, без якої неможливе розуміння реальностей сучасного світу. Це теоретичне джерело практичних геополітичних знань, яких потребують представники різних професійних та суспільних кіл. Такі знання потрібні, перш за все, політикам, журналістам, дипломатам, правознавцям, економістам. Актуальність та роль вивчення дисципліни «Геополітика» в тому, що студенти цієї спеціальності можуть застосовувати знання з геополітики для аналізу стратегічних та короткострокових сценаріїв розвитку міжнародних відносин; визначення соціально-економічних, національно-історичних, медіа-комунікативних, культурних чинників і закономірностей, що впливають на характер і форми міжнародного життя; опанування проблематикою національно-державних інтересів, державного суверенітету і національної безпеки у формуванні світової політики; аналізу джерел і форм міжнародних конфліктів та воєн, шляхів і форм їх вирішення та запобігання.

Мета навчальної дисципліни: формування системи знань про базові структури та суб'єкти, глобальні або стратегічні напрямки, найважливіші закономірності та принципи життєдіяльності, функціонування і еволюції сучасної світової спільноти; опанування не лише просторово-географічного (територіального) аспекту політики тієї чи іншої держави або групи держав, але й масштабів, параметрів, правил і норм поведінки як світової спільноти у цілому, так і окремих держав, союзів, блоків у загальносвітовому контексті.

Курс	2	
Семестр	3	
Кількість кредитів ECTS	4	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	30
	семінарські, практичні	30
Самостійна робота		60
Форма підсумкового контролю	залік	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Філософія	Виборчі технології
Соціально-економічна історія	Репутаційний менеджмент
Масова комунікація та інформація	
Політологія	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність до розуміння базових категорій та концепцій геополітики, які описують фундаментальну природу світової реальності міждержавних геополітичних відносин	Здатність аналізувати, раціонально та критично оцінювати основні геополітичні парадигми, що виникали у процесі розвитку геополітики
Здатність до усвідомлення базових засад соціального буття, засвоєння моральних цінностей, формування етично-орієнтованої духовної особистості журналіста	Визначати загальний зміст проблематики знання з геополітики, використовуючи надбаний категоріальний базис. Розуміти сутність та природу основного геополітичного закону
Здатність до панування загальнонауковою методологією та когнітивною логікою процесу наукового пізнання	Здійснювати ціннісно-моральний вибір та обирати відповідну стратегію комунікації та поведінки відносно інших людей та соціальних груп
Застосовувати знання та вміння щодо специфіки логічного мислення та наукового пізнання у процесі професійного вдосконалення	Творчо та креативно мислити; критично оцінювати якість інформації

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Інституалізація геополітики та міжнародні системи.

Тема 1. Геополітика як самостійна наукова дисципліна

1.1. *Місце геополітики в загальній системі наук.* Геополітика як наука наукова дисципліна, її об'єкт і предмет. Роль географічних чинників в політиці.

1.2. *Основні категорії і поняття геополітики.* Категорії: простір, геополітичне поле, контроль над простором, політичний простір (межі), баланс сил, експансія та ін. Головні джерела геополітики: цивілізаційний підхід; воєнно-стратегічні теорії; географічний детермінізм. Сучасні уявлення про геополітичні чинники у політичному просторі. Геополітика, геостратегія і національні інтереси держави. Поняття меж в геополітиці: історія і сучасність.

1.3. *Основні закони і категорії, функції та методи геополітики.* Сутність та зміст основного геополітичного закону. Функції: пізнавальна, інформаційно-аналітична, прогностична, управлінська, ідеологічна, владна.

Тема 2. Континентально-європейська школа геополітики

2.1. *Основні ідеї і принципи класичної геополітики.* Геополітичні ідеї та практика давньогрецьких (Парменід, Аристотель, Полібій), давньоримських (Цицерон, Ю. Цезар), середньовічних (Юстиніан, Карл Великий, Н. Макіавеллі) теоретиків і практиків геополітики.

2.2. *Основні концепти континентальної школи геополітики.* Теоретики і практики континентально-європейської школи геополітики. Фрідріх Ратцель: антропогеографія і органічна школа соціал-дарвінізму (Lebensraum). Рудольф

Челлен: категорія «геополітика». Гелфорд Маккіндер: географічна вісь історії. Друга Світова війна і падіння німецької геополітики. Карл Хаусхофер і його геополітика «панрегіонів» (вічний пошук «особливих місць»).

2.3. *Геополітична концепція Центральної (Mitteleuropa) Європи.* Загальна характеристика німецької школи геополітики на початку ХХ ст. Французька школа геополітики.

Тема 3. Англо-американська школа геополітики

3.1. *Телурократична і таласократична концепції геополітики.* Метафізика світового панування. Трансформація основного закону геополітики.

3.2. *Основні ідеї англо-американської школи геополітики.* А. Мехен про важливість морської сили в історії («Вплив морської сили на історію»). «Географічна вісь історії» Г. Маккіндера. «Хартленд»; «внутрішній півмісяць»; «зовнішній півмісяць». Практична діяльність Г. Маккіндера у сфері зовнішньої політики Великобританії. Трансформації в геополітичній моделі Г. Маккіндера в 40-х р. ХХ ст.

3.3. *Н. Спайкмен як ідейний спадкоємець Г. Маккіндера.* Геополітична концепція «Рімленда» як прояв американського інтервенціонізму. Антирадянська спрямованість концепції Н. Спайкмена. Реалізм у зовнішньополітичній стратегії.

Тема 4. Сучасна геополітика.

4.1. *Розвиток геополітичних концепцій після Другої світової війни.* Атлантизм і нова європейська геополітика. Сол Коен («Географія і політика в розділеному світі»): два великих світових геостратегічних регіону. Великі історичні ойкумени і їх спільні геополітичні риси.

4.2. *Сучасні геополітичні дослідження.* Мондіалізм. «Рада з міжнародних відносин» – С.Ф.Р. Більдерберзька група, «Тристороння комісія» – «Трилате-раль». Основні напрями діяльності мондіалістських організацій. «Радикальна географія». Критика імперіалізму. Протиріччя сучасного світу в контексті геополітичних законів.

4.3. *Геополітика ядерної ери в історії людства.* Неомондіалізм. «Кінець історії» Ф. Фукуяма. Гоекономчна модель світу Ж. Атталі. Концепція К. Санторо. Неолібералізм. «Неоатлантизм». Уніполярна геополітична модель світу. Геополітична модель Євразії З. Бжезінського. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона: тенденції розвитку сучасного світу, сучасні цивілізації, конфлікти між ними.

Тема 5. Міжнародні системи і світова політика

5.1. *Співвідношення понять геополітика, «міжнародні відносини» та «світова політика».* Поняття міжнародної системи. Світова політика як система відносин між державами та групами держав, провідними соціальними, економічними та політичними силами і організаціями, які діють на світовій арені.

5.2. *Міжнародна система як визначений характер взаємодій між основними учасниками міжнародних відносин.* Історичний розвиток міжнародних систем. Основні

характеристики Вестфальської, Віденської, Версальсько-Вашингтонської, Ялтинсько-Потсдамської міжнародних систем. Особливості сучасної міжнародної системи

Змістовий модуль 2. Сучасний геополітичний простір: реалії та тенденції.

Тема 6. Учасники міжнародних відносин в контексті геополітичного простору

6.1. *Взаємозв'язок і характер відносин між основними учасниками МВ. Поняття про акторів міжнародних відносин.*

6.2. *Держава, як актор міжнародних відносин та суб'єкт геополітичних взаємовідносин: ознаки, функції, сучасна форма. Класифікація держав. Характеристика держави: форма правління, форма державного устрою. Типи політичних систем: тоталітарний, авторитарний, демократичний. Політичні партії. Вибірчі технології та їх вплив на зміну геополітичного вектору країни*

6.3. *Недержавні актори в геополітичному просторі: їх роль і функції. Міжурядові та неурядові організації: їх класифікація та основні функції в МВ.*

Тема 7. Глобальні геополітичні проблеми сучасності

7.1. *Поняття «глобальні проблеми», їх систематизація і класифікація. Римський клуб про глобальні загрози. Програми трансформації міжнародного співтовариства. Інтегративна роль постановки глобальних проблем в політичному житті міжнародного співтовариства.*

7.2. *Глобалізація комунікації. Критерії глобалізації. Вплив комунікаційних процесів на світову політику та економіку. Концепція глобального інформаційного (постіндустріального) суспільства в працях Д.Белла, О.Тоффлера, З.Бжезинського, Є.Масуди. Моделі побудови інформаційного суспільства*

Тема 8. Політичні ідеології як чинники впливу на геополітичний світовий простір

8.1. *Класичне поняття ідеології (А. Де Трасі, К. Маркс, К. Мангейм, А. Грамши, Д. Белл і ін.). Рівні політичної ідеології: теоретико-концептуальний (елітарний), програмно-політичний (пропагандистсько-просвітницький), актуалізований (життєвий). Функції політичної ідеології: інтеграція суспільства, мотивація політичної поведінки, створення позитивного образу.*

8.2. *Лібералізм як ідейно-політична течія. Умови формування та зміст класичних ліберальних доктрин. Неолібералізм, його основні принципи та організаційно-політичні форми.*

8.3. *Консерватизм як ідеологія та форма політичного руху. Передумови виникнення, базові ідеї та принципи консерватизму. Типи і національні форми консерватизму. Неоконсерватизм, його загальні і специфічні риси та організаційно-політичні форми.*

8.4. *Ліві та лівоцентристські ідеологічні доктрини.* Історичні умови виникнення, генеза і основні ідеї соціалістичної ідеології. Формування, етапи розвитку, ідеологія світового соціал-демократичного руху.

Тема 9. Конфлікти в міжнародних відносинах

9.1. *Поняття, типи і функції конфлікту.* Особливості міжнародних конфліктів в епоху холодної війни. Конфлікти і кризи. Особливості і функції конфлікту в біполярному світі. Війна як продовження політики у ядерну епоху. Можливості демократії щодо запобігання міжнародних конфліктів і воєн.

9.2. *Війна як соціальний інститут.* Інформаційна сучасна війна. Дослідження конфліктів.. Особливості «конфліктів нової генерації». Поняття і типи міжнародного співробітництва. «Велика шахівниця. Панування Америки та її геостратегічні імперативи» З.Бжезинського.

Тема 10. Україна у світовому геополітичному просторі

10.1. *Україна як суб'єкт і об'єкт світової політики.* Традиції зовнішньої політики України – геополітична, цивілізаційна, соціокультурна.

10.2. *Роль і місце України в новому геополітичному просторі.* Сценарії і стратегії міжнародно-політичної діяльності України на сучасному етапі.

Тема 11. Інформаційна парадигма посткласичної геополітики

11.1. *Поняття інформаційних війн, спеціальних інформаційних та психологічних операцій в координатах сучасної геополітики.* Віртуальний вимір геополітичного простору. Значення інформаційних ресурсів у сучасному геополітичному протистоянні. Символічний капітал національної культури.

11.2. *Основні геополітичні конструкти, ідеї та концепції у вимірі модерну та постмодерну.* Інформаційні ресурси геополітичної ідентичності України. Ключові проблеми інформаційного виміру геополітичного середовища України (геостратегічний аспект).

Тема 12. Матриця геополітичних образів як складова інформаційної та практичної геополітики

12.1. *Анаморфировані географічні простори.* Напрями сучасної гуманітарної географії. Особливості імажинальної (географічної іміджелогії) географії.

12.2 *Геополітичний образ. Міфогеографія та геополітичні міфи.* Приватизовані географічні простори. Поняття культурно-географічних образів. Особливості візантійської психокультури. Особливості смислопродукування в соціальних системах візантизму, східних країн (орієнтальна модель), західних країн (окцидентальна), США (адаптивно-вітальна).

12.3. *Ключові геополітичні образи України.* Стратегії формування КГО України. Проблеми та перспективи формування нових геополітичних образів України.

12.4. *Практична геополітика державних лідерів.* Популярна геополітика в рамках транснаціональних масових культур (мас-медіа, література, кіно тощо).

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту складати залік, – 60 балів);

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового диференційованого заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час лекційних і семінарських занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на семінарських заняттях.

Поточний контроль успішності навчання студентів з дисципліни «Геополітика» та рівня сформованості у них компетентностей, які підтримуються даною навчальною дисципліною, здійснюється у таких формах: робота на лекційних заняттях; участь у дискусії та обговоренні питань на семінарських заняттях; участь у дебатах; перевірка есе за заданою тематикою; проведення експрес-опитування; творчого завдання, проведення письмової контрольної роботи.

Поточний контроль успішності навчання у формі роботи на лекційних заняттях здійснюється на кожному лекційному занятті, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі участі у дискусії та обговоренні питань семінарських занять здійснюється на усіх семінарських заняттях, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі дебатів та творчого завдання за заданою тематикою здійснюється 2 рази за семестр на семінарських заняттях, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі перевірки есе за заданою тематикою здійснюється 1 раз за семестр, захист проводиться на семінарських заняттях в усній формі.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення експрес-опитування здійснюється на семінарських заняттях – 3 рази за семестр, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення письмової контрольної роботи здійснюється на лекційному занятті – 1 раз за семестр.

Зазначені форми і засоби поточного контролю успішності навчання студентів з навчальної дисципліни «Історія політичних вчень» спрямовані на стимулювання систематичної поточної навчальної та самостійної роботи тих, хто навчається, підвищення об'єктивності оцінювання їхніх знань, запровадження здорової конкуренції між студентами у навчанні, виявлення і розвитку їхніх творчих і дослідницьких здібностей. Мінімально можлива кількість балів за поточний контроль упродовж семестру – 60.

Підсумковий контроль успішності навчання студентів з дисципліни «Геополітика» та рівня сформованості у них компетентностей, які підтримуються даною навчальною дисципліною проводиться у формі семестрового диференційованого заліку відповідно до графіку навчального процесу спеціальності.

Семестровий залік – форма оцінки підсумкового засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід.

Завданням заліку є перевірка розуміння студентами програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Під час семестрового контролю у формі диференційованого заліку підсумкова кількість балів з навчальної дисципліни (максимум – 100 балів) визначається як сума (проста) балів за результати успішності студента при поточному контролі.

Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60.

Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у залікову «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни.

Розподіл балів за тижнями
(вказати засоби оцінювання згідно з технологічною картою)

Теми змістового модуля			Лекційні заняття	Участь у дискусії	Дебати	Захист есе	Експрес-опитування	Поточна контрольна робота	Творче завдання	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1. Інституалізація геополітики та міжнародні системи	Тема 1	3 тиждень	1	2	-	-	-	-	-	-	3
	Тема 2	4 тиждень	1	-	-	-	5	-	-	-	6
	Тема 3	5 тиждень	1	2	6	-	-	-	-	-	9
	Тема 4	6 тиждень	1	2	-	-	-	-	-	-	3
	Тема 4	7 тиждень	1	-	-	-	-	-	6	-	7
	Тема 5	8 тиждень	1	-	-	-	-	12	-	-	13
Змістовий модуль 2. Сучасний геополітичний простір: реалії та тенденції	Тема 6	9 тиждень	1	2	-	-	-	-	-	-	3
	Тема 6	10 тиждень	1	-	-	-	5	-	-	-	6
	Тема 7	11 тиждень	1	2	-	-	-	-	-	-	3
	Тема 8	12 тиждень	1	-	6	-	-	-	-	-	7
	Тема 9	13 тиждень	1	-	-	-	5	-	-	-	6
	Тема 10	14 тиждень	1	2	-	5	-	-	-	-	8
	Тема 11	15 тиждень	1	-	-	5	-	-	6	-	12
	Тема 12	16 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	-	12
17 тиждень		1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Усього			15	12	12	10	15	12	12	12	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

5. Рекомендована література

Основна

1. Геополітика: енциклопедія / за ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є.М.Суліми. – К.: Знання України, 2012. – 919 с.

2. Геополітика: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К.: МАУП, 2004. – 296 с.

3. Геополітика: Антологія. – М.: Академический Проект; Культура, 2006. – 1004 с.

4. Кузь О. М. Геополітика / О. М. Кузь, Д. С. Коротков. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 180 с.

5. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін. – Х.: Право, 2013. – 416 с.

6. Тихонравов Ю. В. Геополітика. / Ю. В. Тихонравов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 268 с.

Додаткова

7. Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство: Пер. с англ. / З. Бжезинский / З. Бжезинский – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.

8. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; пер. с англ. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.

9. Галлін Д. Сучасні медіа системи: три моделі відносин ЗМК та політики / Д. Галлін, П. Манчіні. Пер. з англ. О. Насика. – К.: Наука, 2008. – 320 с.

10. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології / М. С. Дністрянський. – Львів, 2003. – 178 с.

11. Дністрянський М.С. Основи геополітики: Навчальний посібник / М. С. Дністрянський – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.

12. Замятин Д. Н. Моделирование географических образов: Пространство гуманитарной географии / Д. Н. Замятин – Смоленск: «Ойкумена», 1999. – 256 с.

13. Иванов В. Массовая коммуникация: [монография] / В. Иванов. – Киев: Академия Украинской прессы, Центр Свободной Прессы, 2013. – 902 с.

14. Кисельов Є. П. Методологія геополітики. / Є. П. Кисельов – Харків: Магістр, 2002. – 178 с.

15. Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика: Навч. Посібник / В. В. Мадіссон, В. А. Шахов. – К.: Либідь, 2003. – 176 с.

16. Маккіндер Х. Географическая ось истории / Х. Маккіндер // Политические исследования. – 1995. – №4. – С. 27 – 38.

17. Рум'янцева С. В. Кодування та декодування інформації у сучасних ЗМК: переваги Інтернет-ЗМК / С. В. Рум'янцева // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології», №1111. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 114–118.

18. Смола Л. Особливості використання інформаційно-психологічного впливу в індустріальному та постіндустріальному суспільствах / Л. Смола. // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 48 (6). – С. 554–559.

19. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. – Харків : Право. 2016. – 540 с.

20. Тоффлер Елвін. Нова парадигма влади: Знання, багатство, сила: Пер. з англ. / Е. Тоффлер. – К.: АКТА, 2003. – 685 с.

21. Huntington S. The Clash of Civilizations?//Huntington S.// Foreign Affairs. – 1993. – Vol. 72. – P.22-48.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

22. Замятин Д. Н. Географические образы в гуманитарных науках [Електронний ресурс] / Д. Н. Замятин – Режим доступу: <http://www.courier.com.ru/homo/zip/media.zip>

23. Левандовский В. Украина в геополитических концепциях первой трети XX века [Електронний ресурс] / В. Левандовский //Украинская государственность в XX веке. Историко-политологический анализ. – К.: «Політична думка», 1996. – Режим доступу: <http://www.narod.ru/ukrxxr/zmist.htm>

24. Снігир О. В Україна як об'єкт у геополітичних стратегіях держав трансатлантичного регіону [Електронний ресурс] / Снігир О. В // Стратегії розвитку України: теорія і практика. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%203_cnv.htm#a1